

ป่าสมุนไพรมานบ้านเชียงใหม่

"มหาด มะตม ชีเหล็ก กรบก บัวบก บอระเพ็ด" หลากชื่อสมุนไพรที่คนไทยต่างคุ้นหูกันดี แต่น้อยคนนักที่จะรู้ว่าสมุนไพรเหล่านี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง หากไม่ได้ลงไปศึกษาอย่างแท้จริง เพราะคนส่วนใหญ่อาจรู้เพียงกว้าง ๆ ว่า สมุนไพรเหล่านี้มีประโยชน์ต่อร่างกายไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

แต่สำหรับคนในชุมชนบ้านเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม สมุนไพรไม่ใช่แค่วัช ต้นไม้ หรือยาที่ใช้รักษาโรคเพียงอย่างเดียว แต่สมุนไพรคือส่วนหนึ่งของชีวิตของคนในชุมชนบ้านเชียงใหม่ เพราะนอกจากจะช่วยสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนด้วยการเก็บยาสมุนไพรขายแล้ว ยังเป็นครูผู้ให้ความรู้ เป็นหมอที่ช่วยรักษายาเจ็บป่วย และเป็นป่าที่ให้ร่มเงาและสมบรูณ์ใจให้แก่คนในชุมชนด้วย เพราะครั้งหนึ่งป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ได้เกือบต้องหมดไป จนสร้างความลำบากให้แก่ชาวบ้าน

ดร.อุษา กลั่นหอม อาจารย์ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เล่าว่า บ้านเชียงใหม่เป็นชุมชนที่มีการเก็บยาสมุนไพรขายมานานกว่า 70 ปีแล้ว โดยได้มีการปลูกทดแทน พื้นฟู หรือการอนุรักษ์พืชสมุนไพร ทำให้สมุนไพรในป่าธรรมชาติและป่าของชุมชนลดน้อยลง หากเก็บขายได้มากขึ้น บางชนิดสูญหายไปจากพื้นที่ ทำให้ต้องไปลักลอบเก็บสมุนไพรในป่าอื่น จึงเกิดความขัดแย้งต่าง ๆ ขึ้น

ในปี 2548 ได้เริ่มศึกษาสถานการณ์สมุนไพรในบ้านเชียงใหม่ พบว่ามีหมอยาสมุนไพรพื้นบ้านกว่า 20 คน และผู้ค้าสมุนไพรในพื้นที่กว่า 100 ครอบครัว มีตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรค 17 ตำรับ พืชสมุนไพร 160 ชนิด และมีพืชสมุนไพรสูญหายแล้ว 75 ชนิด และอีกหลายชนิดใกล้สูญพันธุ์

"จากการพูดคุยกับชาวบ้านถึงเส้นทางของสมุนไพร ที่มาและขายไปมีเยอะมาก ขายกันจนสามารถสร้างบ้านซื้อรถได้ บางคนไปหาเก็บสมุนไพรไกลถึงพม่า ลาว กัมพูชา จึงได้ปรึกษากับพ่อบุรี ขัติยวงศ์ หมอพื้นบ้านว่า ถ้าต้องไปหาสมุนไพรไกลขนาดนั้นจะไม่ลำบากเกินไปหรือ สุดท้ายจึงจัดทำโครงการปลูกป่าสมุนไพรขึ้น" ดร.อุษา กล่าว

ต่อมาในปี 2550 นักวิชาการสถาบันวิจัยวลัยรุกชเวช และชาว

บ้าน โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิสุขภาพไทย ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ผ่านแผนงานพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน และแผนงานสร้างเสริมระบบสุขภาพชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ โดยมี คุณวีรพงษ์ เกรียงสินยศ มูลนิธิสุขภาพไทย ให้คำแนะนำและร่วมผลักดันอย่างเต็มที่ ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ทดลองปลูกป่าสมุนไพรในพื้นที่ของวัดป่าประชาสงเคราะห์ กว่า 30 ไร่ ซึ่งได้รวบรวมความรู้และปลูกพืชสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคและจำหน่ายตามตำรับพื้นบ้าน 17 ตำรับ มีสมุนไพรมากถึง 57 ชนิด

รศ.ดร.โรจน์ชัย ศัตรวาทา ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยวลัยรุกชเวช อธิบายหลักสำคัญในการปลูกป่าสมุนไพรว่า ต้องคำนึงถึง 5 ประเด็นหลัก

ได้แก่ 1. ภูมิหลังและประวัติความเป็นมาของป่าแห่งนี้ 2. ความพอดีของสภาพดิน น้ำ อากาศ อาหาร เพื่อให้สมุนไพรเจริญเติบโตได้ดีขึ้น 3. ปริมาณของพื้นที่ในมรรจุดความหลากหลายของสมุนไพร 4. บทบาทและประโยชน์ของสมุนไพรต่อพื้นที่ที่ปลูก ต้องไม่หวังผลกำไรเป็นยาสมุนไพรเพียงอย่างเดียว และ 5. การเก็บเกี่ยวมาใช้ประโยชน์ของสมุนไพร โดยต้องพิจารณาตามความจำเป็น ความเหมาะสม และความสมบูรณ์ของพื้นที่ป่า โดยต้องไม่อิงกับความต้องการของตลาดมากเกินไป

เมื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าบ้านเชียงใหม่เติบโต จึงได้มีการพัฒนาการอนุรักษ์ป่าเข้าสู่เศรษฐกิจของชุมชน และพัฒนาป่าให้เป็นศูนย์การเรียนรู้บ้านเชียงใหม่ ซึ่งแบ่งพื้นที่ป่าออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. ป่าสมุนไพรตำรับบ้านเชียงใหม่ 2. ป่าเชิงนิเวศ และ 3. ป่าสมุนไพรเศรษฐกิจ โดยขณะนี้ป่าสมุนไพรตำรับบ้านเชียงใหม่ และป่าเชิงนิเวศ กำลังอยู่ในช่วงการเจริญเติบโต ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลา 5-15 ปีขึ้นไป ส่วนการใช้สอยชาวบ้านจะอาศัยพื้นที่ป่าสมุนไพรเศรษฐกิจในการค้าขายยาสมุนไพร ซึ่งจะมีการปลูกทดแทนทุกครั้ง โดยตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านในการส่งคนเข้าไปดูแลป่าด้วย

เพื่อที่คนกับป่าจะได้อยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน.

